

MICHAŁ PONIATOWSKI

Wydział Prawa Kanonicznego

Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0002-7263-4550

UTWORZENIE SPÓŁKI Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ PRZEZ KOŚCIELNE OSOBY PRAWNE PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNO-OPIEKUŃCZĄ

Treść: Wprowadzenie. – 1. Prawo kościelnych osób prawnych do zakładania innych osób prawnych. – 2. Zakres działania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. – 3. Specyfika tworzenia spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez kościelną osobę prawną prowadzącą działalność charytatywno-opiekuńczą. – Zakończenie.

Wprowadzenie

Propozycja zestawienia działalności spółki kapitałowej w postaci spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i kościelnej osoby prawnej prowadzącej działalność charytatywno-opiekuńczą wydaje się być na pozór sprzeczna. Przedmiotem działalności tej pierwszej jest bowiem zazwyczaj działalność gospodarcza, której istota w postaci dążenia do zysku pozostaje w sprzeczności z działalnością charytatywno-opiekuńczą, której istotą nie jest gromadzenie środków z przeznaczeniem dla siebie ale dla osób ubogich potrzebujących pomocy. Jednakże dokładna analiza norm prowadzi do wniosku, że owa sprzeczność jest pozorna, albowiem zakres działalności spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jest na tyle szeroki, że pozwala również prowadzić działalność zbieżną z działalnością charytatywno-opiekuńczą. Z drugiej strony nawet prowadzenie działalności gospodarczej przez

spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością może być odpowiednio wykorzystane przez kościelną osobę prawną prowadzącą działalność charytatywno-opiekuńczą. Warto pokreślić, że osoby te mają prawo zakładać inne osoby prawne jak np. spółdzielnie socjalne¹ czy też spółki kapitałowe, nawet w postaci uproszczonej spółki akcyjnej czy też spółki akcyjnej². Przedmiotem artykułu będzie jednak analiza zagadnienia w postaci utworzenia spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez kościelne osoby prawne prowadzące działalność charytatywno-opiekuńczą ze względu na dużą popularność tej formy działalności wśród spółek prawa handlowego co wiąże się z dużą ilością orzeczeń i komentarzy przedstawicieli doktryny³. Dzięki temu wzrasta poziom stabilności prowadzenia działalności, która może służyć wspieraniu prowadzenia działalności charytatywno-opiekuńczej poprzez specjalistyczną działalność lub poprzez zapewnienie dodatkowego źródła finansowania.

W tym miejscu można założyć, że kościelne osoby prawne prowadzące działalność charytatywno-opiekuńczą mają prawo utworzyć spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością przy zachowaniu swojej specyfiki zagwarantowanej przez konstytucyjną i międzynarodową zasadę poszanowania autonomii i niezależności Kościoła i państwa każdego w swoim zakresie⁴.

Ze względu na ramy niniejszego artykułu analiza będzie przeprowadzona w zakresie osób prawnych Kościoła katolickiego prowadzących działalność charytatywno-opiekuńczą w polskim porządku prawnym.

¹ Por. art. 4 ust. 2 pkt 3) ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (tekst jedn. Dz. U. 2020 poz. 2085 z późn. zm.).

² Por. art. 300¹⁻¹³⁴ ustawy z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (ustawa zwana dalej k.s.h.) i art. 301-490 k.s.h.

³ Por. art. 151 § 1 k.s.h.

⁴ Por. art. 25 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483), art. 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. 1998 Nr 51, poz. 318).

1. Prawo kościelnych osób prawnych do zakładania innych osób prawnych

Kościelne osoby prawne prowadzące działalność charytatywno-opiekuńczą mają w ramach tej działalności m.in. prawo do utworzenia innych osób prawnych, w tym spółek prawa handlowego takich jak spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Zgodnie z kodeksem spółek handlowych taka spółka może być: „[...] utworzona przez jedną albo więcej osób w każdym celu prawnie dopuszczalnym, chyba że ustawa stanowi inaczej”⁵. Należy zauważyć, że w normie tej nie chociażby katalogu przykładowego podmiotów, które mogą utworzyć spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Tym samym każda osoba prawna lub ich większa ilość – nie wykluczając kościelnych osób prawnych – może utworzyć spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Jedyne ograniczenie może wynikać z ustaw o charakterze *lex specialis*. To aktualnego rozwiązania określającego katalog podmiotów mogących utworzyć spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością należy odnieść się z aprobatą, w szczególności w kontekście kościelnych osób prawnych prowadzących działalność charytatywno-opiekuńczą, albowiem ustawodawca nie zawarł specjalnych przesłanek do takiego utworzenia i osoby te mogą w dosyć prosty sposób utworzyć spółkę i korzystać z jej wielu zalet. Takie rozwiązanie z jednej strony zapewnia bezpośrednio równość, a z drugiej pośrednio uznaje naturalne prawo kościelnych osób prawnych do zakładania innych osób prawnych uczestnicząc w ten sposób w obrocie prawnym bez jakiegokolwiek dyskryminacji. Warto także zauważyć, że możliwość utworzenia spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez powyższą kościelną osobę prawną jest możliwe niezależnie od tego, że w kodeksie spółek handlowych nie wskazano *expressis verbis* kategorii kościelnych osób prawnych, w odróżnieniu od wcześniej wspomnianej ustawy o spółdzielniach socjalnych, gdzie *expressis verbis* kościelne osoby prawne są wskazane

⁵ Art. 151 § 1 k.s.h. Takie generalne określenie podmiotów, które mogą zakładać daną osobę prawną można również spotkać w przypadku innych osób prawnych np. w zakresie zakładania fundacji. Por. art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (tekst jedn. Dz. U. 2020, poz. 2167).

jako podmioty, które mogą założyć spółdzielnię socjalną. W tym miejscu należy również wskazać, że kategoria działalności charytatywno-opiekuńczej nie wyczerpuje działalności kościelnych osób prawnych na rzecz osób ubogich. Punktem wyjścia jest diakonia czyli posługa miłosierdzia, które to pojęcie funkcjonuje m.in. w ramach prawa kanonicznego⁶. Natomiast w polskim porządku prawnym kościelne osoby prawne w tym zakresie mogą prowadzić działalność charytatywno-opiekuńczą co jest charakterystyczne dla ustaw z zakresu prawa wyznaniowego⁷, jak również dodatkowo działalność pożytku publicznego przy odpowiednim wyodrębnieniu organizacyjnym i rachunkowym⁸.

Mając powyższe na uwadze należy dojść do wniosku, że kościelne osoby prowadzące działalność charytatywno-opiekuńczą mają prawo utworzyć spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością w każdym celu prawnie dopuszczalnym przy zachowaniu zasady poszanowania autonomii i niezależności Kościoła i Państwa każdego w swoim zakresie oraz zasady swobody umów⁹ oraz przepisów kodeksu spółek handlowych o charakterze *ius cogens*.

2. Zakres działania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością

Pojawia się zatem pytanie: skoro kościelne osoby prawne prowadzące przedmiotową działalność mają prawo utworzenia spółki z ograniczoną odpowiedzialnością to w jaki celu? W tym miejscu należy

⁶ Por. Litterae apostolicae motu proprio datae De caritate ministranda, Benedictus PP. XVI, 11 XI 2012, AAS 104 (2012) 996-1004. Tekst polski: http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20121111_caritas.html [dostęp 7 grudnia 2021 r.].

⁷ Por. art. 19 ust. 2 pkt 15) ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst jedn. Dz. U. 2017 poz. 1153); art. 38 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz. U. 2019 poz. 1347); art. 32 ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (tekst jedn. Dz. U. 2014 poz. 1726).

⁸ Por. art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn. Dz. U. 2020 poz. 1057 z późn. zm.).

⁹ Por. art. 2 k.s.h. w zw. z art. 353¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. 2020 poz. 1740 z późn. zm.). Ustawa zwana dalej k.c.

odnieść się do konstrukcji prawnej tej spółki kapitałowej. Przede wszystkim jak wskazano może ona być utworzona w każdym celu prawnie dopuszczalnym, a zatem w celu prowadzenia działalności pożytku publicznego, w tym działalności charytatywnej, czy też *a contrario* w celu prowadzenia działalności gospodarczej¹⁰. W pierwszym przypadku kościelna osoba prawna może wykorzystywać utworzoną spółkę do prowadzenia ściśle określonej działalności pożytku publicznego co pozwala jej przede wszystkim ograniczyć potencjalną odpowiedzialność względem osób trzecich. Przykładowo kościelna osoba prawna może utworzyć spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością w celu prowadzenia jadłodajni dla ubogich używając jednocześnie nieruchomości kościelnej osoby prawnej. Dzięki takiemu rozwiązaniu nadal jest prowadzona działalność charytatywna, ale w przypadku potencjalnego zatrucia się rozdawaną żywnością odpowiedzialność poniesie wyłącznie spółka, a nie kościelna osoba prawna będąca współnikiem, albowiem w takiej spółce wspólnicy nie odpowiadają za zobowiązania spółki¹¹. Takie rozwiązanie pozwala niewątpliwie w intensyfikowaniu przedmiotowej działalności przy wykorzystaniu konstrukcji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Z drugiej strony kościelna osoba prawna może utworzyć taką spółkę w celu prowadzenia działalności gospodarczej. W takim przypadku działalność spółki nie wpływa na charakter działalności kościelnej osoby prawnej, która jest jedynie współnikiem¹². Spółka w takim przypadku może skoncentrować się na uzyskaniu odpowiedniego zysku co jest istotą działalności gospodarczej. Po osiągnięciu zysku może być on przeznaczony na wsparcie działalności charytatywno-opiekuńczej kościelnej osoby prawnej. Przykładowo spółka mogłaby prowadzić odpłatny punkt gastronomiczny i cały zysk przekazywać do kościelnej osoby prawnej, która z tych środków mogłaby zakupić

¹⁰ Por. także J. DOMINOWSKA, *Prowadzenie działalności gospodarczej przez fundacje. Studium prawne*, Warszawa 2017.

¹¹ Por. art. 151 § 4 k.s.h.

¹² Por. także R. SKUBISZ, M. TRZEBIATOWSKI, *Kościelne osoby prawne jako przedsiębiorcy rejestrowi*, Przegląd Prawa Handlowego 2002, nr 9, s. 8-21.

odpowiednią ilość żywności i rozdać ją osobom bezdomnym. W obu przypadkach należy jednak liczyć z pewnymi odrębnościami w zakresie działalności spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Przede wszystkim w porównaniu do działalności kościelnych osób prawnych działalność spółki z ograniczoną odpowiedzialnością charakteryzuje się większym stopniem sformalizowania np. poprzez konieczność odbywania zgromadzenia wspólników. Poza tym może pojawić się kwestia wizerunkowej oceny kościelnej osoby prawnej, która jest wspólnikiem spółki prowadzącej działalność gospodarczą. Wydaje się jednak, że świadomość społeczna na tyle wzrosła, że kwestia ta powinna być łagodzona poprzez odpowiednią politykę komunikacyjną np. poprzez informowanie, że dzięki osiągniętemu zyskowi i przekazaniu go do wspólnika możliwe było udzielenie bezpłatnej pomocy dla konkretnej liczby osób.

Jednocześnie warto przypomnieć, że w pierwotnym brzmieniu art. 3 u.d.p.p.w. nie przewidziano możliwości prowadzenia działalności pożytku publicznego przez spółki z ograniczoną odpowiedzialnością co było przedmiotem krytyki z uwagi na zakres działalności spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Taka możliwość pojawiła się 12 marca 2010 r.¹³ Natomiast w pierwotnym brzmieniu art. 151 k.s.h. przewidziano możliwość działania powyższej spółki w każdym celu prawnie dopuszczalnym. Tym samym kościelne osoby prawne mogły tworzyć spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w celu prowadzenia działalności charytatywnej, choć nie była ona klasyfikowana jako działalność pożytku publicznego. Do przedmiotowych zmian w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie należy odnieść się z aprobatą, albowiem po pierwsze zmiana ta odpowiadała wnioskowi do jakich można było dojść na podstawie wykładni systemowej a po drugie bezpośrednie wskazanie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością zakończyło niepotrzebne spory interpretacyjne.

Wobec powyższego należy dojść do wniosku, że do decyzji kościelnej osoby prawnej prowadzącej działalność charytatywno-opiekuńczą

¹³ Por. ustawa z dnia 22 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 28, poz. 146).

należy utworzenie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i określenie zakresu jej działania tj. działalności pożytku publicznego albo działalności gospodarczej.

3. Specyfika tworzenia spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez kościelną osobę prawną prowadzącą działalność charytatywno-opiekuńczą

W tym miejscu należy się zastanowić czy utworzenie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez kościelną osobę prawną prowadzącą działalność charytatywno-opiekuńczą ma cechy charakterystyczne.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że kodeks spółek handlowych zawiera ściśle określone wymogi powstania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością tj. 1) zawarcia umowy spółki; 2) wniesienia przez wspólników wkładów na pokrycie całego kapitału zakładowego (a w razie objęcia udziału za cenę wyższą od wartości nominalnej, także wniesienia nadwyżki, z uwzględnieniem art. 158 § 1¹k.s.h.; 3) powołania zarządu; 4) ewentualnego ustanowienia rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej, jeżeli wymaga tego ustawa lub umowa spółki; oraz 5) wpisu do rejestru. Mając na uwadze ten katalog należy wskazać, że najbardziej charakterystyczne jest określenie treści umowy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. W tym zakresie kościelna osoba prawna ma dosyć sporą swobodę i ogranicza ją w zakresie określenia treści umowy prawo kanoniczne, zasada swobody umów oraz przepisy kodeksu spółek handlowych o charakterze *ius cogens*. W pierwszym zakresie należy wskazać, że ograniczenia w zakresie zakładania spółek mogą np. wynikać z prawa własnego danego Zakonu, gdzie kategorycznie może być zabronione prowadzenie jakiejkolwiek działalności gospodarczej. Inne ograniczenia mogą wynikać przykładowo z kanonów dotyczących alienacji i w ten sposób wyłączony lub ograniczony może być aport kościelnej osoby prawnej jako wspólnika do spółki. W przypadku zasady swobody umów można chociażby wskazać na istotę stosunku prawnego czy też zasady współżycia społecznego. W ostatnim przypadku kościelna osoba prawna nie może naruszać przepisów bezwzględnie obowiązujących np. nie może w umowie znieść obowiązku ustanowienia zarządu lub modyfikować zasady odpowiedzialności wspólnika

określone w kodeksie spółek handlowych. Warto również pamiętać, że kościelna osoba prawna poza możliwością własnego określenia treści umowy spółki może posłużyć się również wzorcem umowy przygotowanym przez ustawodawcę. Na tym etapie należy także podjąć decyzję czy kościelna osoba prawna ma być jedynym wspólnikiem spółki czy też utworzyć ją z innymi kościelnymi osobami prawnymi lub co nie jest zabronione z innymi osobami prawnymi lub osobami fizycznymi. W przypadku utworzenia spółki przez wiele podmiotów warto aby kościelna osoba prawna zadbała o odpowiednią większość w spółce, w szczególności gdy wnosi ona aport do spółki.

Jeżeli chodzi o wniesienie wkładów na pokrycie kapitału zakładowego jest to czynność techniczna. Warto jedynie wspomnieć, że wniesienie kapitału zakładowego nie powinno stanowić większego problemu nawet dla kościelnych osób prawnych prowadzących działalność charytatywno-opiekuńczą, albowiem wysokość kapitału zakładowego wynosi obecnie 5 000 zł¹⁴ (początkowo było to 50 000 zł).

Kolejny wymóg to powołanie zarządu co w przypadku kościelnych osób prawnych może rodzić pewnego rodzaju komplikacje. Przykładowo w przypadku prowadzenia przez spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością działalności gospodarczej może pojawić się kolizja z prawem własnym danego zakonu, które zabrania udziału osób duchownych w działalności związanej z handlem¹⁵. Uwaga ta w mniejszym stopniu odnosi się do członków rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej z uwagi na sprawowanie nadzoru nad działalnością zarządu.

Ostatni element to wpis do rejestru. W tym przypadku nie ma jakichkolwiek odrębności. Warto jednak pamiętać, że w przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przed jej wpisem do rejestru funkcjonuje tzw. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością

¹⁴ Por. art. 154 § 1 k.s.h.

¹⁵ Por. T. GAŁKOWSKI, *Zakaz uprawiania handlu i dokonywania transakcji przez duchownych Kościoła katolickiego*, Łódzkie Studia Teologiczne 25 (2016) nr 2, s. 79-90.

w organizacji. Za jej zobowiązania odpowiadają solidarnie spółka i osoby, które działały w jej imieniu¹⁶.

Mając powyższe na uwadze należy dojść do wniosku, że decydujące znaczenie dla utworzenia spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez kościelne osoby prawne ma po pierwsze określenie czy będzie wnoszony do spółki aport lub odpowiednio wysokie środki finansowe na pokrycie kapitału zakładowego co może wiązać się z koniecznością zachowania procedury alienacji, a po drugie podjęcie decyzji czy spółka ma prowadzić działalność gospodarczą co może nie pozostawać bez znaczenia dla wyboru osób duchownych do organów takiej spółki. Ponadto dla uniknięcia wątpliwości można postulować *de lege ferenda* aby w ustawie o działalności pożytku publicznego bądź w odpowiednich ustawach wyznaniowych wpisać, że przekazywanie zysku z takiej spółki do kościelnej osoby prawnej nie stanowi działania na szkodę spółki o ile takie przekazanie środków finansowych nie spowoduje zagrożenia dla płynności finansowej spółki. Wniosek ten wydaje się o tyle trafny, że odpowiednie zwolnienia podatkowe są przewidziane w ustawach podatkowych¹⁷.

Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonej analizy można dojść do kilku zasadniczych wniosków. Kościelne osoby prawne prowadzące działalność charytatywno-opiekuńczą mają prawo utworzyć spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością przy zachowaniu swojej specyfiki zagwarantowanej przez konstytucyjną i międzynarodową zasadę poszanowania autonomii i niezależności Kościoła i państwa każdego w swoim zakresie. Określenie treści umowy spółki wymaga dodatkowo przestrzegania cywilnoprawnej zasady swobody umów oraz przepisów kodeksu spółek handlowych o charakterze bezwzględnie obowiązującym.

Ponadto umożliwienie kościelnym osobom prawnym utworzenia tego typu spółek wpisuje się *implicite* w zakaz dyskryminacji

¹⁶ Por. art. 13 § 1 k.s.h.

¹⁷ Por. art. 17 ust. 1 pkt 4a) ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn. 2021 poz. 1800 z późn. zm.).

z powodów religijnych. Warto tu wspomnieć o różnych ograniczeniach w funkcjonowaniu kościelnych osób prawnych w okresie komunizmu, począwszy od braku uznania ich osobowości prawnej a zatem zakwestionowania możliwości tworzenia przez nie innych osób prawnych.

Co istotne utworzona spółka może prowadzić działalność pożytku publicznego i w ten sposób pośrednio wspierać działalność statutową kościelnej osoby prawnej albo prowadzić działalność gospodarczą i przekazując zysk do kościelnej osoby prawnej bezpośrednio wspierać jej działalność.

Można także podnieść postulat *de lege ferenda*, aby w ustawie o działalności pożytku publicznego bądź w odpowiednich ustawach wyznaniowych wpisać, że przekazywanie zysku z takiej spółki do kościelnej osoby prawnej nie stanowi działania na szkodę spółki o ile takie przekazanie środków finansowych nie spowoduje zagrożenia dla płynności finansowej spółki.

Establishment of a limited liability company by church legal entities conducting charity and care activities

This article contains an analysis of the issue of establishing a limited liability company by church legal entities conducting charity and care activities. The first part of the article examines the right to form such companies by these church legal entities. The next part analyzes the scope of a limited liability company, while the last part refers to the specifics of establishing such a company by a church legal entity conducting charitable and caring activities. The most important conclusions are at the end.

SŁOWA KLUCZOWE: działalność charytatywno-opiekuńcza; działalność pożytku publicznego; organizacje pozarządowe; kościelne osoby prawne; spółka z ograniczoną odpowiedzialnością

KEYWORDS: charity and care activities; public benefit activities; non-governmental organizations; church legal entities; limited liability company

NOTA O AUTORZE

DR. MICHAŁ PONIATOWSKI – adwokat, adwokat kościelny, doktor nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego, adiunkt na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW, autor wielu opracowań z zakresu prawa wyznaniowego.